

קובץ לימוד

מבצע תורה
תשע"ה

חוברת א

ישיבה קטנה תורת אמת, ירושלים עיה"ק תובב"א

נגלה

עיון בסוגיא אם אומרים 'הן'

☞ תוס' ד"ה 'ארבעה אבות נזיקין':

אית דוכתא דלא תני הן כמו הכא ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין ובארבעה מחוסרי כפרה (כריתות דף ח:): ואית דוכתא דקתני הן כדקתני ארבעה שומרין הן (שבועות ד' מט.) וארבעה ראשי שנים הן (ר"ה ד' ב. ושם):

(גליון, וא"ת אמאי לא קאמר ארבעה אבות נזיקין הן כדקתני ד' ראשי שנים הן וי"ל שלא בא אלא להגיד ארבע אבות הללו לא ראי זה כראי זה וקצת קשה דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא מדפריך ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני לכך י"ל דיש מקומות דלא תני הן כדאשכחן בארבעה מחוסרי כפרה, ע"כ).

קרא את דברי ה'לחם אבירים' ובאר, האם ה"גליון" הוא המשך דברי התוס' או ד"ה בפני עצמו.

☞ לחם אבירים:

גם דלכאורה נראה דמאי דקאמר התוס' "וא"ת אמאי לא קאמר ארבע אבות נזיקין הן כדקתני ארבעה ראשי שנים הן", הוא מה שנמצא בגליון, מדלא מייתי ברישא ההיא דארבעה שומרין דמייתי ברישא בדבריהם הקודמים,

עכ"ז נראה לי דכונת התוס' לומר, דודאי אין להקשות אמאי לא תני הן, דאית דוכתא דקתני הן וכו'. דאם תחשוב הא דלא תני הן קושיא גמורה, לא תמצא לה תירוץ, דאם תרצה לתרץ שלא בא להגיד אלא ארבעה אבות הללו לא ראי זה כראי זה, קשה דבגמרא מוכיח דנחית תנא למניינא וכו', לכך יש לומר מה שאמרנו דיש מקומות דלא תני הן וכו'. ומלת "לכך" מורה דחוזרים לדבריהם הראשונים".

☞ חידושי הרשב"א הובא בשיטמ"ק:

"עוד כתב הרשב"א ז"ל וז"ל נראה דלא גרסינן ליה, והדין נותן דכל היכא דתני הן משמע דוקא הן מכלל דליכא אחריני, אבל הני איכא אחריני - דרבי אושעיא ודרבי חייא, והיינו דדייקנן עלה בגמרא

לתנא דידן מנינא מכלל דאיכא דרבי אושעיא, דרבי אושעיא נמי מכלל דאיכא דרבי חייא, אלא דרבי חייא מכלל דאיכא מאי?

ומאי קשיא ליה מנינא מכלל דאיכא אחרני, וכי מנינא דארבעה שומרים וארבעה ראשי שנים מי איכא אחרני? אלא מדלא תני הן דייק מכלל דאיכא אחרני.

ואף על גב דלעתים נקט להו נמי דוקא אף על גב דלא קתני הן כארבעה מחוסרי כפרה¹.

על מה מורה המילה 'הן'? חשוב האם הרשב"א מסכים לשיטת תוס' או שישנו הבדל, פרט!

חידושי המאירי הובא בשיטמ"ק:

וזה לשון המאירי: התוספות מחקו ממשנה זו מילת הן מפני שמילת הן מורה דקדוק מנין כלומר ארבעה הן ולא עוד, כמו ארבעה ראשי שנים הן וכבר נזכרו בגמרא עוד מהן.

ואיני נזקק לדבריהם כלל - שאם כשמואל, ארבעה הן בנזקי ממונו שהם מועדים מתחילתן ואין עוד אחת בהן, שהקין נכלל לדעתו במה שאמר כשהזיק חב המזיק וכו', ולא בא דיוק המנין אלא למועדין מתחילתן. ואם לשיטתו של רב הרי כל השאר שהוזכרו בשלשה נכללו במבעה שאירי בנזקי אדם. ואף על פי שעיקר הכוונה במבעה הוא באדם שהזיק שור בידיים או שאר ממון מכל מקום כל אותם שהוזכרו בגמרא נכללו בו ממילא. ועוד שכל אותם שהוזכרו לא מצינו בהם תולדות, ומעתה אינם נקראים אבות לגמרי אלא שהן כאבות לשלם ממיטב, כמו שהוזכרו בגמרא. ומעתה דיוק מנין בזה כראוי בא².

ויש אומרים שאין בדיוק זה הכרח שהרי מצינו דיוק מנין בלא הן כמו שאמרו בכריתות ארבעה מחוסרי כפרה. ואינו נראה שבזו אינו מכוון למנין אלא לומר שאותם הארבעה מביאין על הזדון כשגגה וכמו שאמר אחרי כן ואלו הן זב וזבה וכו'. אלא דעת ראשון עיקר.

מהי הגדרה של אבות לפי דברי המאירי? באר לפי זה איך גורס במשנתנו 'הן'?

1. הובא בשיטמ"ק: וכתוב בגליון תוספות דארבעה מחוסרי כפרה אכתי איכא גר שנתגייר כדתנן התם אלא דלא איירי ביה תנא קמא.

2. להעיר שבנוגע ללשון המשנה שאמרה אבות נזיקין ולא מזיקין כותב המאירי וז"ל: "ארבעה אבות נזיקין הן פירוש הן אבות לכל הנזיקין וכל שאר הנזיקין נכללים בהם". וזה ממש מתאים למבואר כאן.

בד"ה ארבעה אבות נזיקין פרש"י: "אבות קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא ובגמ' מפרש הי ניהו תולדות".

🔗 **וביאר ה'לחם אבירים':**

נראה דהוקשה לו לקונטרס ז"ל דלפי מאי דאסיקנא בגמרא דתולדותיהן יש מהן כיוצא בהן, אמאי קרי ליה אבות ואמאי קרי ליה תולדות, ותרין דמשום הכי קרי להו אבות, משום דכתיבן בקרא בהדיא. ועוד נראה לי לומר דהוקשה לו קושית התוס' דאמאי לא תני 'הן', כדקתני ארבעה שומרין הן, ותרין דכיון דקרי אבות להנך משום דכתיבן בתורה, הא איכא טובא דכתיבן בתורה, וא"כ לא מצי למתני 'הן', דממלת הן משמע דוקא הן ולא יותר.

סכם בלשונך את שיטת רש"י והרשב"א, מהי הגדרה של אבות? ומדוע לא גורסים 'הן'?

🔗 **בשיטמ"ק הובאו עוד כמה ביאורים בשם הראשונים למילת 'הן', ובכללות היא אותה נקודה שמילת "הן" מורה על הדגשה:**

ומהר"י כהן צדק תירץ דלא תני הן אלא היכא דמפרש בההיא משנה אחד בניסן ראש השנה למלכים אחד באלול ראש השנה וכו', וכן בההיא דשבועות קתני שומר חנם נשבע על הכל והשואל חייב בכל וכו', אבל הכא לא מפרש בהו מידי. וכן לקמן בגמרא תני רבי אושעיא י"ג אבות נזיקין ולא תני הן וכן ארבעה מחוסרי כפרה לא תני הן משום דהתם לא מפרש מידי. ע"כ.

ולדעתי נראה דהתם בראש השנה בא להוסיף על דעת העולם הסבורים שאין בשנה אלא ראש השנה אחד, קאמר ארבעה ראשי שנים הן. אבל הכא בא למעט מדרבי אושעיא ולא שייך ביה למיתני הן. תוספות רבינו ישעיה.

ועוד יש לומר דאם אמר הן הוי משמע דעתה נזיקין, וזה אינו דעדיין לא הזיקון, אבל שומרין מיד נעשו שומרין. מיהו ארבעה שומרין אינם עד כי נעשית האבידה. גלין.

🔗 **אתגר: עיין בלקו"ש חלק ל"א שיחה לפרשת משפטים (בג' הסעיפים הראשונים) וחשוב לפי זה איך אפשר לבאר ביאור נוסף, מדוע בארבעת השומרין אומרים 'הן' ולא באבות נזיקין?**

גדר אבות ותולדות

קונטרסי שיעורים שיעור ג'

ג

ויש להסתפק בין בנזיקין, בין בשבת, אם הא דאמרינן
בנזיקין אבות קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא, אם
זהו גופא הטעם והסיבה לשווייה אב המזיק, או דלמא עיקר
הטעם לשווייה אב המזיק מפני שהאב הוא בעצם ובמציאות
יותר מזיק מן התולדה, ומאי דקאמר רש"י במתניתין אבות
קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא, אין זה אלא סימן בעלמא,
שכיון שנכתב בתורה בהדיא זה המזיק, סימן שהוא המזיק
במדרגה הכי גדולה, אבל אין הכי נמי אם משכחת מזיק
שאינו נכתב בקרא, אבל במדריגת מזיק הוא ממש חמור
כזה שנכתב בתורה, גם הוא מקרי אב, אף על גב שאינו
נכתב בתורה, ולפי זה גם לרש"י שייך לקרות אב אפילו
מזיק כזה שאין חיובו אלא מדרבנן אם הוא רק עיקר מזיק,
ודלא כהפנ"י שהבאנו בריש שיעור ו', המטמא והמדמע
ומנסך דלרש"י מילי דרבנן לא שייך לקרותן אב, ומפיה"מ
במתניתין משמע כן, דז"ל אלו הארבעה עיקרין מן הנזיקין
הם נזיקין ההויים מממונו כו', ולאלו אבות תולדות כו' ועוד
יתבארו דיני אלה העקרים ותולדותיהם עכ"ל, הרי דפירש
כונת המשנה ארבעה אבות, ארבעה עיקרין, וכן מסיים דיני
אלה „העקרים“ ו„תולדותיהם“, משמע שמה שהוא עיקר
מזיק הוא הנקרא אב, וז"ל הרמב"ם פ' א' מנ"מ ה' ו' חמשה
מיני בהמה מועדין מתחלת ברייתן להזיק ואפילו הן בני
תרבות, לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה
ודריסה וכיוצא בהן חייב נזק שלם, ואלו הן הזאב והארי
והדוב והנמר והברדלס, וכן הנחש שנשך הרי זה מועד

ואפילו היה בן תרבות עכ"ל, הנה כלל הרמב"ם נשיכה ודריסה עם נגיחה, משמע דכמו דנגיחה הוי אב משום דכתיב בקרא בהדיא, הכי נמי נשיכה ודריסה הוי אב מפני שזהו עיקר המזיק אצל נחש וחיות הדורסות, ומש"כ הרמב"ם „וכיוצא בהן” כונתו לתולדות של כל אלו שאינם עיקרי המזיק כמו האבות, ומצאתי באבן האזל פ' ב' מנ"מ ה' א' פירש כן עיי"ש שמיישב השגת ראב"ד על רמב"ם בענין מועד לאב אי הוי מועד לתולדה ומקשה שם הא גבי הני חיות המזיקים לא הוי עיקר אורחייהו באבות דכתיב בקרא דהיינו להזיק בקרן, ומתרג' דדעת הרמב"ם דדוקא בשור הוי קרן אב משום דבשור כתיב בקרא נגיחה, ועיקר אורחיה דשור, אם הוא מזיק, להזיק בקרן, אבל בשאר חיות דלית להו קרן כלל, וזה על כרחך ליכא למימר דלית להו אב, דהא ילפינן שור שור משבת דכל בהמה וחיה חייבין על נזקיהן, אם כן על כרחך גבייהו הוי אב מה דעיקר אורחייהו, ותולדה הוי מה דלא הוי עיקר אורחייהו, וכיון דנשיכה ודריסה הוי עיקר אורחייהו בחיות המזיקים זהו אב שלהם, ומש"כ הרמב"ם וכיוצא בהן היינו לרבות תולדות עיי"ש, והן הן הדברים שאמרנו, דסובר רמב"ם דעיקר המזיק זהו אב המזיק, ותולדה היא מה שאינו מזיק כל כך כמו האב, ועיי"ש באבן האזל שתמה על לשון נגיחה שכתב הרמב"ם, דהא הני חמשה חיות אין להם קרן.

חֲסִידוֹת

מצוות תפילה (א)

בין הפוסקים ישנה מחלוקת מעניינת, בנוגע למצוות התפילה, ובענין זה נאמרו ביאורים שונים כפי שנתבאר בספרי הפוסקים, הרמב"ם לומד שמצוות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ולומד זאת מן הפוסקים, לעומתו פוסקים אחרים לומדים שהפוסקים הינם אסמכתא בלבד, ותפילה היא מדרבנן.

בכל אופן, לכל הדעות ברור הדבר שישנה מצווה חשובה - משרשי האמונה להתפלל.

בתחילת שורש מצוות התפילה מגדיר אדמו"ר הצ"צ את מצוות התפילה, ומביא עליה טעם ע"פ נגלה:

בשרש מצות התפלה. יש מחלוקת בין הפוסקים אם הוא מצות-עשה מדאורייתא או מדרבנן וכמו שהובא בספר החינוך מצוה תל"ג,

והנה רוב מוני המצות כמו הסמ"ק והרשב"ץ (וכן-דעת הרמב"ן בחינוך שם) העלו דהתפלה בכל יום והנוסח התפלה הוא מצוה מדרבנן, אך מדאורייתא הוא המצוה שיתפלל האדם ויבקש בעת מן העתים אשר יצטרך לדבר מן הדברים כמו בעת צרה וכיוצא, אז היא מצות-עשה מדאורייתא שציונו השם-יתברך בזה שיבקש האדם זה ממנו ית' לבד שיושיעו על-זה, וזהו משרשי האמונה והוא לפי שעי"ז ידע ויבין שהשם-יתברך הוא לבדו המנהיג עולמו ומשגיח בכל פרטי בריותיו וכי לו לבדו היכולת להושיע כו' וכמ"ש הרמב"ם בפ' המשניות בסנהדרין במשנת כל ישראל יש להם חלק כו' בעיקר החמישי מן הי"ג עיקרים שלו ע"ש,

ועפ"ז פשוט הוא שמצות התפלה אינה מיוחדת דייקא לכל אשר הוא מקורב ועומד לפני ה' כצדיקים וכיוצא, אלא גם לכל מי שצריך לבקשה מצות-עשה שיבקש בקשתו מהשם-יתברך ופעמים יקובל וימולא בקשתו ופעמים לא, והרי-זה כמו על-דרך-משל המוסר בקשה למלך בשר-ודם שיוכל כל איש למסור לו בקשה אף מפחותי הערך מאד ואפשר שימלא המלך משאלותיו כי מטבע הטוב והחסד של המלך לשמוע דייקא אל השפלים כו', ואין לייחס זאת אל ענין ההתקרבות והריחוק כלל כי-אם בבקשה כלליות בדבר גדול כו' אבל לא לפרטי צרכי האדם כו' וכמו כן הוא ית' בענין התפלה שמתפללים אליו ומבקשים ממנו הוא שומע תפלת כל פה כו'.

הרבי מבאר בצורה נפלאה ומיוחדת את מהותה של מצוות התפילה ועניינה, הלומד המעיין היטב בשיחות ומדקדק בהם, מקבל הסתכלות חדשה ומעוררת לעבודת ה' באופן ברור מה בדיוק נדרש ממנו כאשר הוא עומד בתפילתו "כעומד לפני המלך".

מפאת אשר דברי תורה עשירים במקום אחד וכו', על כן נדרש מאתנו לשים לב ולהחזיק ראש במהלכים, ולהבחין בחידושים שישנם כביכול בדרך אגב, כדי לעזור ולהקל על הלומד נלמד את הדברים כסוגיות ולא נצמד למהלכי השיחות אלא לפי העניינים.

בלקו"ש חלק כ"ב (אמור א') מבאר הרבי כמה פרטים יסודיים במצוות התפילה: א' מצוות התפילה אין עניינה דיבור אלא בקשה ותחינה הקשורה עם רגש הלב. ב' ע"י התפילה האדם מתעלה ממצבו הקודם ונעשה מציאות של 'מתפלל'. ג' מצוות התפילה מהותה היא לבקש ולא נכלל במצווה קיום הבקשה מצד הקב"ה.

בסוגיא הראשונה נתמקד ביסוד הראשון, נפרט את הדברים, ונעיין במראי המקומות במקומות הנדרשים.

ג. התפילה – מעשה ומחשבה

מצות התפילה¹⁹ היא, כדברי

הרמב"ם²⁰: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם, נופי השמועה למדו שעבודה זו תפילה שנאמר ולעבדו בכל לבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפילה". ובמקום אחר²¹ מתאר הרמב"ן את מצות העשה "לעבוד את ה' בכל יום בתפילה"²².

אחד ההסברים בדרך הנגלה לכך שהתפילה היא עבודה שבלב ניתן להבין מלשון הרמב"ם עצמו²³ "חוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש-ברוך-הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו"²⁴.

ההסבר לכך הוא: באופן כללי נחלקות המצוות לשני סוגים: מצוות שבמעשה – והן בעשיה כפשוטה בפועל נמש, כגון לבישת ציצית, הנחת תפילין וכדומה, והן בדיבור (מעשה זוטרתא²⁵) כגון קריאת המגילה, סיפור יציאת מצרים וכדומה, שעיקר קיום

המצוה הוא פעולת הדיבור והקריאה²⁶. ומצוות שהן חובות הלבבות כגון אהבת ה', יראת ה' וכדומה, שעיקר הוא הכוונה והרגש של האדם במחשבתו ובלבו²⁷.

היחוד של מצות התפילה הוא²⁸, שלמרות שחייבים לקיימה דוקא בדיבור²⁹, בכל זאת "מעשה" מצות

26 בספר יציאת דליל פסח הרי למדו (מכילתא ס"פ בא. רמב"ם בסהמ"צ שלו מ"ע קנו. וראה גם הל' חנן ומצוה רפ"ז) מונחות לבני דצ"ל הגדה וסיפור (ראה מנ"ח מצוה כא. ועוד), הרי מוכן דגוד המצוה הוא (הגדה –) דיבור. אבל ק"ש שאינה מצות עשי' אלא קבלת מ"ש ועול מצות שהוא דבר תלוי בכוונת הענין (שד"ע אה"ח אר"ח ס"ו ס"ה), ורי גם ק"ש היא בכלל תפילה (אף שבפרט נחלקת לתפלת העמידה, ק"ש, ברכות ק"ש ועוד. וראה לעיל הערה 19), ופשיטא דורה חלק מסיודו תפלה (אף שנמנו כב' מצות במנין המצוות). ולהעיר דהמצוה לקרות ק"ש פעמיים ביום למדים ממיש ודברות גם בשכבך ובקומך (סהמ"צ לרמב"ם (ובמנין המצוות) מ"ע י"ד) ולא כתפלה (העמידה) שלמדן (בב"ל ברמב"ם) מונחות כ"י שמה שמע קצת, שק"ש שייכת יותר לדבור מתפלה. ואכ"מ.

התפילה הוא "שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום": כוונת המילה "מתחנן" היא העבודה והרגש שבלב האדם, ולא העשייה או הדיבור.

אמנם יש מספר מצוות שנקבע בדין שהן "צריכות כוונה לצאת ידי חובה בעשיית אותה מצוה", וכאשר חסרה הכוונה "לא יצא ידי חובתו מן התורה"³⁰, אך במצוות אלו המחשבה היא כוונת המצוה בלבד³¹, אך אין היא חלק מן המצוה עצמה³².

ואילו במצוות התפילה³³ ה"חפצא" של מעשה התפילה הוא "מתחנן ומתפלל", כוונת הלב, וכלשון הרמב"ם בהמשך "ואחר כך שואל צרכיו"³⁴ שהוא

30 שו"ע אדה"ז סי' ס שם. וש"נ. וראה שד"ח כללים מע' מ' כלל סא ואילך.

31 וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 106 ואילך.

32 וראה שו"ע אדה"ז אר"ח סתע"ה סכ"ח.

33 בנתיא פל"ח "תפלה או שאר ברכה בלא כוונה הן כגוף בלא נשמה", וי"ל שכוונתו לכוונת "הפרטיות" שבתפלה שבדומה לשאר ברכות ומצות, משא"כ הכוונה כללית (המבוארת בפנים). ובמיוחד הכוונה שבלעדה התפלה בטלה (רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ז. ראה לקמן הערה 36) וראה שו"ע אדה"ז סקפ"ה ס"ב. לקמן הערה 39.

34 לכאורה זהו עיקר גדר מצות תפלה – בקשת צרכיו, משא"כ שבחו של הקב"ה ה"ז בעיקר הקדמה לתפילה. וכפשטות לשון הגמ' (ברכות לב, א. – שהביא הכס"מ לרמב"ם שם ה"ב) "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל" (וראה בית אלקים שם פ"ב ועוד. וראה

(* בכס"מ שם העתיק לשון הגמ' "ואח"כ ישאל צרכיו כו", אבל כנראה שדייק בלשונו "ישאל צרכיו" במקום "יתפלל" כדי לבאר מהו "יתפלל" כמקור לשון הרמב"ם, ורא"ח שואל צרכיו כו".

(* ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 269. אבל ראה לקו"ש ח"ד ע' 223.

צריך להם בבקשה ובתחינה". ולשם כך יש צורך בהכנה "שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה"³⁵, ולאחר מכן תחית אצלו בשעת התפילה "בקשה ותחינה", ולולא זאת הרי לא זו בלבד שה"גברא אינו יוצא ידי חובת המצוה, אלא שאין לאן "חפצא", דיבור איננו כלל ותפילה³⁶.

עקידה שער נח).

ולכאורה י"ל שזהו דיוק לשון הרמב"ם "ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואח"כ נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשפיע לו", דשבחו של הקב"ה גדרו (בעיקר) "מגיד", הגדה, משא"כ בקשת צרכיו ושלאת"ו, הוא עבודה ורגש שבלב. וכן משמע בחינוך מצוה תלג: גם הרמב"ם ז"ל .. אבל מ"מ חייב התורה הוא להתחנן לא-ל בכל יום ולהודות לפניו כו' (ואינו מזכיר סידור שבחו בתחלה).

אבל בשו"ע אדה"ז סי' קפה סוס"ב, סידר שבחו של מקום .. שזהו עיקר מצות התפלה. וכ"מ בסו"ס שם. ואכ"מ.

35 רמב"ם שם פ"ד הט"ז. וראה שו"ע אדה"ז אר"ח ר"ס צח.

36 בחדושי הגר"ח על הרמב"ם, דאם אין לבו פנוי ואינו רואה עצמו שעומד לפני ה' ומתפלל אין זה מעשה תפילה, כברמב"ם הט"ז "כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפילה" עיי"ש. אמנם כוונת הלב (שיפנה את לבו כו' ויראה עצמו כו' עומד לפני השכינה) ה"ז בכלל ה' דברים (ה)מנוכבים את התפילה" (רמב"ם רפ"ד שם). ולפי המבואר בפנים ג"ז אינו מספיק שייקרא מעשה תפלה, אלא צריך להיות ורגש ד. מתחנן ומתפלל) בשעת התפלה. וראה שו"ע אדה"ז שם מ"ס קא "שתפלה בלא כוונה אינה נכוס" (ראה ספר חסידים סתקפ"ח, תשפה. ובמג"א שם סק"ה), והמדובר שם בכוונה, שביין מה שאומר שלכן ויוטב שיתפלל בלשון שמביין. ואולי הלשון "אינה כלום" היינו שאינו יוצא בה ידי' (ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב ס"ב), או שמה שכתב בלא כוונת הלב שתפלה בלא כוונה אינה כלום" ה"ז הכוונה הכללית ולא פירושו המלות**. ודחוק. ועצ"ע.

לאחרי שהתבוננו היטב במהותה של התפילה, אשר ה'חפצא' והמעשה שבה הוא הכוונה והרגש הלב כאשר האדם מתחנן ומבקש, יש להבין יותר טוב באיזה אופן היא התחינה והבקשה, ומהי מהותו של הרגש ה'תחנן'.

בלקו"ש חלק כ"ד (ואתחנן א') בקשר לתחינתו של משה להיכנס לארץ הקודש, מגדיר הרבי במילים ברורות שישנם ב' אופנים בבקשת צרכים מה', אם באופן של מתנת חנם או כשכר על המעשים הטובים. ומבאר שגם בבקשת צרכים כשכר, צריכה להיות תפילה באופן של תחנן, ולא בתביעה ודרישה (יש ללמוד גם את הערות 16, 17, 19).

אין הוא חייב לתת זאת¹⁹, כנאמר²⁰ - ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשורו" - שהענין של "אתה תשלם לאיש כמעשורו" הוא חסד של הקדוש - ברוך-הוא.²¹

לכן צריך להתפלל²² לקדוש-ברוך-הוא, ואי אפשר לתבוננו²³ זאת מהקדוש-ברוך-הוא, אלא לבקשו למלא את הבקשה כמתנת חנם.

וכדברי חז"ל²⁴ שאין לתלות תפילה

בזכות עצמו²⁵ - כי אף אם הקדוש-ברוך-הוא ממלא את הבקשה משום המעשים הטובים, אין אפשרות לתלות את הבקשה בזכות עצמו ולהתפלל עשה לי בזכותי²⁶.

19) כי כללות הענין דאתעולית אתעוליע הוא רק מפני שכן עלה ברצוני ית' (לקי"ת שמע"צ פג, ב. שה"ש יב, א. ועוד. וראה באיזכר ד"ה אדון עולם תשי"ג פ"ד).

ולכן, אף שלאחרי שעלה ברצוני ית' שהעבודה תעודר (מפני רצוני ית') נעשה כן באמת (ראה לקי"ת [המתורגם] ח"ד ע' 112 הערה 13. וש"כ. וראה לקי"ת [המתורגם] ח"יו ע' 413 (ועוד) ששכר מצות הוא הלכה, שהקב"ה מזייב כביכול לשלם שכר מצות כמו שמשלמים לפועל, ע"ש באורך) - מ"ט, מכיון שזה גופא הוא רק מפני חסד ית', שייך תפלה ע"י, ככפנים. וראה גם ד"ה שיי המעלות תשי"ג פ"ח.

לפי תורת אמת¹⁷) היא משום שמגיע לו.

ולמרות שאפשר לשאול: אם הדבר מגיע, ובמיוחד על ידי מעשים טובים, מדוע צריך להתפלל לשם כך?

אלא¹⁸, שבנוסף לכך שעלי-ידי-כך נותנים לו יותר (בסבר פנים יפות) מן המגיע לו כשכר, ידוע, שגם מה שהקדוש-ברוך-הוא נותן כשכר, הרי

ג. עבור קבלת שכר יש להתפלל

החסבר לכך הוא:

כאשר מבקשים מהקב"ה צרכים מסויימים וכדומה, יש בכך שני ענינים: (א) אופן הבקשה, תחנונים או תביעה.

(ב) הטיבה שבעבורה ימלא הקדוש-ברוך-הוא את הבקשה - אם כדבר המגיע לאדם, או כמתנת חנם.

כיון שהקב"ה בראו הוא צריך לספק לו את צרכיו, "ורחמיו על כל מעשיו"¹², ובמיוחד בהיותו בן אברהם יצחק ויעקב¹³ - הרי מגיעה לו סעודת שלמה בשעתה ויותר¹⁴, ובמיוחד כאשר הוא שומר תורה ומצוות הרי נאמר¹⁵ "אם בחוקתי תלכו... ונתתי גשמיכם...". ואם כך, יש לומר שגם התפילה (כפי שצריכה להיות מלכתחילה¹⁶

17) בעיקרים (מאמר ד פט"ו) מובאר שענין התפלה הוא גם אם אין האדם ראי לטובה זו (וגם רשע נגמר - כמו מנשה בן חוקי' - צריך להתפלל). כי מכיון שכל הטובות המגיעות מהשם הם על צד החסד הנגמר לא שכר מעשיו הטובים" (וראה גם לקי"ת [כפנים], לכן יכול להיות ש,גייעו מאנו טובות הן שיהי' המקבל מוכן או בלתי מוכן". וראה תנא דבי אלי' זוטא פ"ד.

אבל זהו רק דגם אם אין לו מעשים אעפ"י יש לו להתפלל בתור מתנת חנם ממש (מכיון שבין כך, גם שכר המצות הוא רק על צד החסד הנגמר", ובמילא יכול להיות שגם אליו תגיע הטובה אף שהוא בלתי מוכן". וע"ד תפלה משה בתור מתנת חנם) גם לא היתה מועלת תפלה מתם. כדלקמן סעיף ד ואילך באיזכור.

אבל ענין התפלה כפי שצ"ל מלכתחילה הוא - שמשלמים בקשתו ע"י וכויות, ככפנים. וראה גם ח"י ופי' מורי"ק (על פרש"י) כאן.

ולחעיד ג"כ מיראת יעקב. בתמעטו וכויות כ"י שמא כ"י, אף שהקב"ה הבטיחו כ"י (פרש"י וישלח לב, יא), ושם (לב, יג) ראתה אמרת היטב ג"י וברש"י שם, היטב בכוונת כ"י; כן להעיד מפרש"י תבוא (כו, טו). ועוד.

18) תבוא לקמן - ראה אה"ת שה"ש (כ"ד) ע' תשט"ט (ואיל"ן) וש"כ. וראה גם עיקרים שהבא בהערה הבאה.

12) תהלים קטו, ט. וראה כתובות טו, ב. וראה ב"ם פה א.

13) ועפ"י ונתתם הקדמת השבח אלקי אברהם יצחק ויעקב - לבקשת צרכיו.

14) ב"ם פג, א.

15) ר"פ בחוקתי.

16) וע"ש ויש לקשר זה בהפ"י (תנ"א עט, סעי' ובכ"ז) תפלה מ"ל התופל ונתמר - כי צ"ל חיבור ושייכות לזה שמתפלל אליו - ע"י שהוא אמן שעשאוהו (תענית, ריש ע"ב) ויש לו וכויות וכו'.

בשיחה הבאה (וישלח - י"ט כסלו חלק ט"ו) מובאים ג"כ ב' האופנים הנ"ל בסיבת הבקשה, אם כשכר או כמתנת חנם, ומה שבשניהם צ"ל באופן של בקשה ולא תביעה.

אך מוסיף הרבי, שכאשר למרות שצרכיו מגיעים לו כשכר אעפ"כ מבקש במתנת חנם, הנה בקשתו מתמלאת באופן שלמעלה ממדידה והגבלה.

ניזונין בזרוע" – גם אז יש לבקש זאת כצדקה, כנאמר²⁰:
"לך ה' הצדקה".

ד.

הסיבה לפחדו של יעקב מפני עשו למרות הבטחת ה' אליו

ידועה השאלה מדוע פחד יעקב מעשו, והלא היתה בידו הבטחת ה' "והנה אנכי עמך..."²¹, ועל זה עונים, שיעקב חשש "שמא... נתלכלכתי בחטא"²². אך תשובה זו איננה מובנת, שהרי חז"ל אומרים²³ ש"כיוון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא", וכאן כבר עברו "רוב שנותיו"²⁴ של יעקב, וכבר לא היה לו לחשוש "שמא נתלכלכתי בחטא"?

אלא שכל הענין הזה הוא רק כאשר קיימת הרגשת הישות של המציאות העצמית, ואז עשוי האדם להגיע ע"י חישוב למסקנה ש"יצאו רוב שנותיו" ולא חטא, ולכן מובטח לו ש"שוב אינו חוטא", ואם הוא מ"אבירי לב" יכול הוא לדרוש "בזרוע", שהרי מגיע לו לפי הדק.

אך כאשר נמצאים בדרגה של התבטלות אמיתית, ללא הרגשת מציאות עצמית כלל, אז קיים, מפני הרגשת הקטנות וההתבטלות, מצב של "נדמה בעיניו שחטא"²⁵ קיים חשש לחטא או לחסרון²⁶ כל-שהוא בעבודה, ואז מבקשים את השפע הטוב רק כ"צדקה", ולא כ"משפט".

ה.

שתי דרגות בבקשת "צדקה"

לפי האמור קשה: אם התבטלותו העצמית של יעקב הביאה אותו לבקשת "צדקה", כיצד אפוא אומרים "משפט וצדקה ביעקב...?", שמשמעותו היא שצריך להיות קיים²⁷ גם אופן של "משפט"?

הסבר הדברים הוא: מן הכתוב "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית" ברור, שאצל יעקב היו שתי המידות הללו¹⁷, וגם ההתייחסות אליו מלמעלה היתה גם במשפט וגם בצדקה, למרות שהם הפכים: משמעותו של משפט היא, שהדבר הניתן מגיע למקבלו לפי הדין, ואלו משמעותה של צדקה היא, שלפי הדין והמשפט אין חובה לתת, אלא שהדבר ניתן כצדקה.

ניתן היה, לכאורה, לומר, שמדובר בשתי דרגות שונות. מצד הנשמה, יכול יהודי לדרוש את עניינו בתורת "משפט" – לנשמה מגיע הדבר לפי הדין, ומצד הגוף יכול הוא רק לבקש זאת כ"צדקה".

הנחה זו איננה מתקבלת, שהרי נאמר בפסוק "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית", כלומר, שתי המידות ההפכיות קיימות באותה דרגה, ובאותו עולם של "עשית" – עשיה בפועל.

וההסבר לכך הוא: גם כאשר מגיעים למדרגה שבה יש זכות לדרוש הורדת השפעת הטוב מהקב"ה לפי הדין, כנאמר בגמרא¹⁸ על הפסוק¹⁹ "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה" ש"כל העולם כולו ניזונין בצדקה והם

ההסבר לכך הוא: כאשר נמצאים באמת במצב שהבקשה מה' היא רק כ"צדקה" (או כאשר נדמה כך), אין בקשת הצדקה מהווה הוכחה להתבטלות, שהרי איננה קיימת אפשרות אחרת. וביתר עומק: בקשת הצדקה היא מפני מציאותו המוגבלת והמדודה, ולכן, מידה כנגד מידה, גם ההשפעה מלמעלה מגיעה במדידה והגבלה שבצדקה. וכך אומרת הגמרא²⁸, שהמצווה בצדקה היא לתת "די מחסורו אשר יחסר לו"²⁹, אך "אי אתה מצווה עליו לעשרו". כלומר, יש לתת לעני את החסר לו לפי מציאותו והרגליו, ולמרות שייתכן שזה הרבה מאד, בכל זאת יהיו הדברים מדודים ומוגבלים. אם הוא רגיל לסוס לרכוב עליו, ועבדים לרוץ לפניו, יש לספק לו אותם³⁰, אך אי אתה מצווה להעשירו.

אך כאשר נמצאים במצב שההשפעה הטובה מגיעה, וניתן לדרשה לפי "משפט", ולמרות זאת לא באים להקב"ה בתביעה של משפט אלא בבקשה של צדקה³¹, אז מהווה הדבר הוכחה להשתחררות מחשבונות, מדידות והגבלה, ליציאה ממצויאות עצמית³².

במצב כזה גם השפעת הצדקה היא באופן הנעלה : ממדידה והגבלה, אופן שאינו קשור עם מציאותו שלו ועם "מחסורו אשר יחסר לו"³³.

